

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

دانشکده هنر و معماری

پایان نامه کارشناسی ارشد نقاشی

بررسی ویژگی‌های شاخص عناصر بصری در نقاشی کودکان (گروه سنی ۳-۷)

نگارش

مهدی محلوجی

استاد راهنما

دکتر زهرا حسین نژاد

استاد مشاور

دکتر بهنام جلالی جعفری

شهریورماه ۱۳۹۳

کلیه حقوق مادی مترتب بر نتایج مطالعات، ابتکارات و نوآوری‌های ناشی از تحقیق

موضوع این پایان‌نامه / رساله متعلق به دانشگاه علم و فرهنگ است.

تقدیم به تصویرگران دنیای من

به مادر عزیزم

او که چشم‌های مهربانش روشن‌گر دنیای من بود

به پدر مهربانم

کسی که با نگاه پُر مهرش آینده‌ای روشن را برایم مصور کرد.

تقدیر و تشکر

سپاس می‌گویم زحمات یزدان پاک را که قدرت دوباره بخشید تا بار دیگر با دیدی متفاوت هنر تصویرسازی را در قابی کوچک ولی با قابلیت‌های فراوان به تصویر بکشم

تقدیم می‌دارم این برگ سبز به قلب سرشار از مهربانی را به:

استاد عزیزم سرکار خانم دکتر زهرا حسین نژاد و جناب آقای دکتر بهنام جلالی جعفری و از آنها که بالی دوباره برای پرواز به من دادند و راهی تازه را به من نشان دادند، راهی که مرا به اوج می‌رساند. با تشکر از آنها که به کمک و راهنمایی‌های بی‌شائبه شان مرا در این امر یاری رساندند.

مهدی مهلوجی تابستان ۱۳۹۳

چکیده:

از آنجایی که، کاربرد علائم و نمادهای بصری در نقاشی کودکان و چگونگی رنگ‌آمیزی آنان، از مهم‌ترین موضوعاتی است که این امکان را به مربیان و دست‌اندرکاران تعلیم و تربیت و روانشناسان می‌دهد که با استفاده از این زبان خاص بتوانند به استعدادها و علایق خاص کودک پی برده و مسیر آموزش هنر نقاشی در کودکان و ایجاد محیط‌های مناسب آموزشی در راستای ارتقاء سطح بروز خلاقیت در کودکان را فراهم آورند. لذا در پژوهش حاضر به این مهم پرداخته می‌شود. روش گردآوری اطلاعات در این پژوهش از طریق مطالعات کتابخانه‌ای حقیقی و مجازی بوده و همچنین نمونه‌های مطالعاتی مشتمل بر ۵۰ نقاشی کودک ۳ تا ۷ سال دختر و پسر به شیوه‌ی میدانی از مهد کودک‌های تهران، جمع‌آوری شده است که با روش تحقیق توصیفی به چگونگی استفاده‌ی آنان از رنگ در نقاشی‌هایشان پرداخته شده است. نتایج به دست آمده در این تحقیق نشان می‌دهند که کودکان از سن ۳ سالگی شروع به شناخت رنگ و عناصر بصری و استفاده از آنها در نقاشی‌هایشان می‌کنند و تا سن ۷ سالگی که شناخت آنان تکامل می‌یابد، همچنین نتایج نشان می‌دهد که، نقاشی‌های کودکان و علائم و نمادهای بصری که مورد استفاده آن در نقاشی قرار می‌گیرد، در همه نقاط جهان شبیه یکدیگر است. از سویی کودکان عناصر بصری در هنر را به عنوان وسیله‌ای برای بیان عواطف و احساسات خود بر می‌گزینند. بنابراین کاربرد علائم و نمادهای بصری در نقاشی کودکان را باید برحسب شخص خود او، اندیشه و تصویری که از زیبایی دارد ارزیابی نمود.

واژگان کلیدی: نقاشی کودکان، زیبایی‌شناسی، عناصر بصری، روانشناسی

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	۱- فصل اول: کلیات تحقیق.....
۲	۱-۱- مقدمه .....
۳	۲-۱- بیان مسئله .....
۴	۳-۱- اهداف و ضرورت تحقیق .....
۴	۱-۳-۱- اهداف شناختی .....
۴	۲-۳-۱- اهداف کاربردی .....
۵	۴-۱- پیشینه تحقیق .....
۷	۱-۴-۱- مقالات ارائه شده .....
۸	۲- فصل دوم: مبانی نظری تحقیق .....
۹	۱-۲- نقاشی کودک .....
۱۱	۲-۲- زیبایی شناسی نقاشی کودک .....
۱۵	۳-۲- موضوع نقاشی و شخصیت کودک .....
۱۶	۴-۲- مراحل رشد و وجوه اشتراک و افتراق دختر و پسر .....
۱۹	۵-۲- مراحل نقاشی کودکان .....
۲۰	۱-۵-۲- سیر تکوین خط خطی .....
۲۱	۲-۵-۲- ادوار مختلف نقاشی کودکان .....
۲۲	۱-۲-۵-۲- دوره تجرید .....
۳۱	۶-۲- رنگ شناسی در نقاشی کودکان .....
۳۲	۱-۶-۲- رنگ آمیزی با بیان آزاد .....
۳۵	۲-۶-۲- رنگ، سمبل سازی و رمزگرایی .....
۳۷	۳-۶-۲- روانشناسی رنگها در نقاشی کودکان .....

۳۸	۲-۶-۳-۱- بررسی فرآیند ترسیمی در بعد عاطفی
۳۹	۲-۶-۳-۲- عوامل درونی مؤثر در انتخاب رنگ
۴۰	۲-۶-۳-۳- عوامل بیرونی مؤثر در انتخاب رنگ
۴۱	۲-۶-۳-۴- بررسیهای شناختی
۴۳	۲-۶-۴- رنگ و تأثیر آن در نقاشی کودکان
۴۵	۲-۶-۵- شناخت رنگها در نقاشی کودکان
۵۳	۲-۶-۶- نقش جنسیت در رنگآمیزی نقاشی کودکان
۵۳	۲-۶-۶-۱- رنگ در نقاشی دختران
۵۴	۲-۶-۶-۲- رنگ در نقاشی پسران
۵۶	۲-۷-۷- ساختار و شکل ظاهری نقاشی کودکان
۵۷	۲-۷-۱- نقاشیهای نمادین
۵۷	۲-۷-۱-۱- اطلاعات شیء- محور
۵۸	۲-۷-۱-۲- بازنمایی مرسوم
۵۹	۲-۷-۱-۳- سنجش اندازه در یک شیء
۶۰	۳- فصل سوم: روش شناسی پژوهش
۶۲	۳-۱- نمونه‌های تصویری
۷۹	۳-۲- سیر تکاملی نقوش در نقاشی کودکان
۷۹	۳-۲-۱- سیر تکوین نقش خورشید
۸۴	۳-۲-۲- سیر تکوین نقش انسان
۹۳	۳-۲-۳- سیر تکوین نقش خانه
۹۸	۳-۲-۴- سیر تکوین سایر نقوش
۱۰۳	۴- فصل چهارم: بحث و نتیجه‌گیری
۱۰۴	۴-۱- نتیجه‌گیری
۱۰۷	۵- فهرست منابع و مأخذ

فهرست جداول

عنوان	صفحه
جدول ۱-۲- طبقه‌بندی مراحل رشد جسمی و روحی کودک و ویژگی‌های آن از سه سالگی تا هفت سالگی.....	۱۷

فهرست اشکال

عنوان	صفحه
شکل ۱-۲- ندا مجد سه ساله	۴۷
شکل ۲-۲- حسن پاکدل چهار ساله	۴۸
شکل ۳-۲- ریحانه موسوی پنج ساله	۴۹
شکل ۴-۲- امین منادی پنج ساله	۴۹
شکل ۵-۲- هادی کشاورز شش ساله	۵۰
شکل ۶-۲- سحر میرزایی شش ساله	۵۱
شکل ۷-۲- خشایار مرادی هفت ساله	۵۲
شکل ۸-۲- سمین براتی هفت ساله	۵۲
شکل ۹-۲- نازنین ربانی هفت ساله	۵۴
شکل ۱۰-۲- علی اکبری هفت ساله	۵۵
شکل ۱-۳- نازنین رفیعی سه ساله	۶۲
شکل ۲-۳- یاسر رضایی سه ساله	۶۲
شکل ۳-۳- ندا مجد سه ساله	۶۳
شکل ۴-۳- ستایش صالحی سه ساله	۶۳
شکل ۵-۳- رضا بنایی سه ساله	۶۳
شکل ۶-۳- آیدا نگهداری سه ساله	۶۴
شکل ۷-۳- مهدی شجاعی چهار ساله	۶۴
شکل ۸-۳- حسن پاکدل چهارساله	۶۵
شکل ۹-۳- زهرا فرتوت چهار ساله	۶۵

- شکل ۳-۱۰- فاطمه ساله کرمانشاهی چهارساله ۶۶
- شکل ۳-۱۱- مهدی زرین کلاه پنج ساله ۶۶
- شکل ۳-۱۲- شیدا غفاری پنج ساله ۶۷
- شکل ۳-۱۳- مسعود محمدی پنج ساله ۶۷
- شکل ۳-۱۴- ستایش یکتایی پنج ساله ۶۸
- شکل ۳-۱۵- ریحانه موسوی پنج ساله ۶۸
- شکل ۳-۱۶- امین منادی پنج ساله ۶۹
- شکل ۳-۱۷- الهام ترکمان شش ساله ۶۹
- شکل ۳-۱۸- محمد روحی شش ساله ۷۰
- شکل ۳-۱۹- هادی کشاورز شش ساله ۷۰
- شکل ۳-۲۰- سحر میرزایی شش ساله ۷۱
- شکل ۳-۲۱- مائده مظلومی شش ساله ۷۱
- شکل ۳-۲۲- سحر ترابی شش ساله ۷۲
- شکل ۳-۲۳- علیرضا یزدانی شش ساله ۷۲
- شکل ۳-۲۴- زهرا کرمی شش ساله ۷۳
- شکل ۳-۲۵- الهام شادی شش ساله ۷۳
- شکل ۳-۲۶- حمیدرضا طاهریان شش ساله ۷۴
- شکل ۳-۲۷- زهره سیبانی شش ساله ۷۴
- شکل ۳-۲۸- سیمین بهاری هفت ساله ۷۵
- شکل ۳-۲۹- سمین براتی هفت ساله ۷۵
- شکل ۳-۳۰- علی اکبری هفت ساله ۷۶
- شکل ۳-۳۱- نازنین ربانی هفت ساله ۷۶
- شکل ۳-۳۲- حسین جمالی هفت ساله ۷۷
- شکل ۳-۳۳- لیلا آقایی هفت ساله ۷۷
- شکل ۳-۳۴- مریم سلیمی هفت ساله ۷۸
- شکل ۳-۳۵- محسن جواهریان هفت ساله ۷۸
- شکل ۳-۳۶- خورشیدهایی روشن و توخالی با اشعه‌هایی در اطراف ۸۱
- شکل ۳-۳۷- خورشیدهایی با علائم درونی آن‌ها ۸۱

- شکل ۳-۳۸- خورشیدهایی از ترکیب اشکال شعاعی ۸۲
- شکل ۳-۳۹- خورشید به شکل چرخ و فلک ۸۳
- شکل ۳-۴۰- اصغر صراف زاده ۵ ساله ؛ نقاشی خورشید توسط کودکان ۸۳
- شکل ۳-۴۱- مراحل اولیه نقاشی چهره‌ی انسان ۸۵
- شکل ۳-۴۲- مراحل اولیه نقاشی چشم انسان ۸۶
- شکل ۳-۴۳- پریا افشار ۶ ساله ۸۷
- شکل ۳-۴۴- انواع مو در نقاشی کودکان ۸۸
- شکل ۳-۴۵- آهو سنجابی ۶ ساله ؛ مو در نقاشی کودکان ۸۹
- شکل ۳-۴۶- انواع بالاتنه در نقاشی کودکان ۹۰
- شکل ۳-۴۷- هلیا خضری ۴ ساله ؛ ترسیم بالاتنه توسط کودکان ۹۱
- شکل ۳-۴۸- سیر تکوینی نقش خانه ۹۴
- شکل ۳-۴۹- نقاشی کودکان ۹۵
- شکل ۳-۵۰- سیر تکوینی نقش خانه ۹۶
- شکل ۳-۵۱- انواع نقش خانه در نقاشی کودکان ۹۷
- شکل ۳-۵۲- کیانا اسدی ۷ ساله ۹۸
- شکل ۳-۵۳- نقاشی حیوان توسط کودکان ۹۹
- شکل ۳-۵۴- انواع گل و درخت در نقاشی کودکان ۱۰۱
- شکل ۳-۵۵- محیا میربابایی ۴/۵ ساله ۱۰۲

فصل اول

کلیات تحقیق

۱-۱- مقدمه

نقاشی نوعی ارتباط روحی است که کودک می‌تواند با دیگران برقرار کند، بدین ترتیب از نقاشی - های کودکان به روحیه و تمایلات و شخصیت او پی می‌برند، و این آشنایی‌ها در هدایت وی مؤثر است. پژوهشگران دنیای کودکان و گرایش کودک به دویدن، بازی کردن، خط‌خطی کشیدن و نقاشی کردن را امری غریزی و یا وابسته به دنیای مخصوص رویایی کودکان دانسته‌اند. طبق این نظریه پرورش کودک - همانند تکرار تحولات انواع- در ارتباطی موازی میان تحول رفتاری و تحول ارثی و شجره‌ای کودک قرار گرفته است. قدر مسلم این است که در بسیاری از عکس العمل‌ها، فعالیت‌ها و اشکال رفتاری کودک اثر آشکاری از تکامل‌گرایی دیده می‌شود. و همان طور که کودک قبل از چهار دست و پا رفتن شنا می‌کند و قبل از راه رفتن روی دو پا می‌تواند چهار دست و پا راه برود و قبل از حرف زدن می‌تواند راه برود، به همین ترتیب بعضی از اشکال بازی‌های او و یا گرایش او بسوی نقاشی بسیار ابتدایی، می‌تواند با رفتار انسان‌های اولیه و با اشکال غریزی ارتباط در اجتماع حیوانات، مشابه باشد. در حقیقت اجتماعی کردن رفتار کودک به امکان ارتباط او به وسیله‌ی خطوط و علائم بستگی دارد. (فراری، ۱۳۷۳: ۸)

نقاشی نیز در تشکیل شخصیت و روان کودک اهمیت بسزائی دارد و نه تنها، به او امکان شناسائی محیط و شرکت خود در آن را فراهم می‌سازد و یا سوالاتی برایش مطرح می‌سازد، بلکه به او امکان می‌دهد تا مسائلی را که به صورت نامنظم از همه طرف برایش مطرح می‌شود، به شکل صورت‌بندی شده منظم کند. به این ترتیب کودک با تجزیه‌ی مسائل مختلف موفق می‌شود شالوده کم و بیش منظم و درستی از آن‌ها ارائه دهد. در این معنی می‌توان میان مفهوم نقاشی و تعبیر خواب و رویا شباهت‌هایی ملاحظه کرد.

هدف از این پژوهش مطالعه، بررسی و شناخت برجسته‌ترین عناصر بصری در نقاشی کودکان و تبیین دلایل وجودی آن است. روش گردآوری اطلاعات در این پژوهش از طریق مطالعات کتابخانه‌ای بوده و همچنین نمونه‌های مطالعاتی مشتمل بر ۵۰ نقاشی کودک ۳ تا ۷ سال دختر و پسر به شیوه‌ی

میدانی از مهد کودک‌های تهران، جمع آوری شده است که با روش تحقیق توصیفی به چگونگی استفاده‌ی آنان از رنگ در نقاشی‌هایشان پرداخته شده است. لازم به ذکر است که، به دلیل آن که مواردی از قبیل تکنیک، اندازه و ابعاد اثر در نقاشی کودکان مهم نمی‌باشد، از درج کامل رفرنس تصاویر خودداری شده است.

بدین منظور رساله در پنج فصل به شرح زیر تنظیم شده است:

فصل اول به مقدمه اختصاص دارد. در این فصل، سوالات و فرضیات تحقیق مطرح شده‌اند. در فصل دوم به ادبیات تحقیق پرداخته و موضوعاتی همچون نقاشی کودکان و زیبایی‌شناسی در نقاشی کودکان بیان می‌شود. در فصل سوم که شامل روش‌شناسی پژوهش می‌باشد به مراحل رشد و وجوه اشتراک و افتراق دختر و پسر، بررسی مراحل نقاشی کودکان، سیر تکوین خط خطی و ادوار مختلف نقاشی کودکان، و کاربرد رنگ در نقاشی کودکان می‌پردازد، در فصل چهارم که مربوط به نتیجه‌گیری است با توجه به مبانی نظری به تجزیه و تحلیل نمونه‌ای مطالعاتی می‌پردازد.

۱-۲- بیان مسئله

امروزه نقاشی‌های کودکان و علائم و نمادهای بصری که مورد استفاده آن در نقاشی قرار می‌گیرد، در همه نقاط جهان شبیه یکدیگر است و مهم‌تر اینکه میان نقاشی‌های کودکان دوره معاصر و نقاشی‌های کودکان دوره پیشین و حتی چندین قرن پیش نیز تشابه بسیاری وجود دارد. این خصیصه بارز هنر کودکان، بیان‌کننده این حقیقت است که از نظر کودک، مجسم کردن یک شیء بر روی یک صفحه هدف نیست، بلکه این عمل راه و روشی است که کودک به آن وسیله با جهان پیرامون خود، یعنی جهانی که کودک می‌خواهد آن را از آن خود سازد، سازگاری پیدا می‌کند. کودک به خلق آثار هنری نمی‌پردازد، بلکه عناصر بصری در هنر را به عنوان وسیله‌ای برای بیان عواطف و احساسات خود برمی‌گزیند. بنابراین هنر کودک را باید برحسب شخص خود او، اندیشه و تصویری که از زیبایی دارد

ارزیابی نمود. (فراری، ۱۳۷۳: ۴۰) از اینرو با توجه به آنچه ذکر گردید، پرسش های اصلی رساله حاضر عبارتند از:

۱- نقش ویژگی های بصری در نقاشی کودکان چیست؟

۲- مهمترین عناصر بصری نقاشی کودکان (۳ تا ۷ سال) کدام است؟

۱-۳- اهداف و ضرورت تحقیق

۱-۳-۱- اهداف شناختی

مطالعه، بررسی و شناخت برجسته ترین عناصر و مؤلفه های بصری در نقاشی کودکان و مهمترین عناصر بصری آن.

۱-۳-۲- اهداف کاربردی

بکارگیری آموخته های شناختی تحقیق در مسیر آموزش هنر نقاشی در کودکان و ایجاد محیط های مناسب آموزشی در راستای ارتقاء سطح بروز خلاقیت در کودکان.

ضرورت رساله حاضر در بازنگری و خوانش مجدد و جدید امر آموزش هنر نقاشی به کودکان است، چرا که با مطالعه و تبیین ویژگی های بصری در نقاشی کودکان با ضرورت این مسأله روبرو می شویم که نقاشی کودکان بطور کلی از نظر تخیل بسیار قوی و بیانگراست و به نظر می رسد که مؤلفه های مهمی از نظر تجسمی و بصری میان محصولات در دسترس، از این دسته آثار ترسیمی وجود دارد که بعضاً معرفی نشده باقی مانده است و ریشه در خیال، فطرت و روان پاک کودک نقاش دارد و همین امر می تواند تأثیرات زیادی بر امر آموزش هنر به ویژه نقاشی کودکان داشته باشد و مسائل مربوط به امر تعلیم و تربیت هنری کودکان را با توجه به دلایل و مبنای ذکر شده، دستخوش تغییرات رو به کمال نماید.

۱-۴- پیشینه تحقیق

امروزه در راستای "نقاشی کودکان" تحقیقات و پژوهش‌های زیادی در قالب کتب، مقالات علمی و پژوهشی، پایان‌نامه‌های دانشجویی، مصاحبه و گفتگو با صاحب نظران و اساتید این رشته، گزارشات از جشنواره‌ها و نمایشگاه‌ها و ... در ایران و سایر کشورها صورت پذیرفته است. به عبارتی دیگر در سال‌های اخیر محققان توجه فزاینده‌ای نسبت به آثار ترسیمی گروه‌های مختلف سنی به ویژه کودکان نموده‌اند. این بررسی‌ها نه تنها به تحول روانی- فیزیولوژیکی کودک، بلکه به نوع ابزاری که وی در اختیار دارد نیز پرداخته است. محققانی همچون "رودا کلوگ" و "فلورانس گودایناف" در بسیاری از کشورها از جمله ایران، بررسی‌های زیادی انجام داده و آثار بسیاری از کودکان را ثبت کرده‌اند. البته لازم به ذکر است که تحقیق پیرامون هنر کودک به ویژه نقاشی کودک بیشتر از آنکه توسط نقاشان صورت گیرد، برای روانشناسان موضوع جذابی بوده است.

آنچه در پیشینه‌ی پژوهشی حوزه نقاشی کودکان حائز اهمیت است، اینکه امروزه تحقیق پیرامون کودکان دیگر منحصر به دنیای روانشناسان نیست و هنرمندان زیادی نیز شیفته پژوهش درباره‌ی یکی از بحث برانگیزترین مقوله زندگی هنری انسان‌ها یعنی دوران کودکی هستند و شاهد این ادعا، مقالات و پایان‌نامه‌های دانشجویی مقاطع مختلف تحصیلی در رشته‌های هنری بسیاری است که علاقمندی محققین هنرمند پیرامون موضوع هنر کودکان و به ویژه نقاشی کودکان را نمایان می‌سازد.

از میان تعداد زیادی تحقیق پیرامون "نقاشی کودکان"، موضوعات گوناگونی نظیر مراحل تکوینی طراحی در کودکان، اهمیت و مفاهیم نقاشی کودکان، تفسیر رنگ‌ها و همچنین بحث تخیل و خلاقیت بیش از هر مقوله دیگری دیده می‌شوند و البته در کنار نویسندگانی همچون "آمابلی"، "اولیور فراری"، "پیکرینگ"، "گلین"، "پیترسین" و "کرمن"، محققین و پژوهشگران ایرانی همچون "پریخ دادستان"، "کاوه داداش زاده"، "علی اکبر مهر افشاء"، "مهدی علی اکبر زاده" و غیره و از میان هنرمندان "توران میرهادی"، "هادی هزاوهای" و ... به بحث پیرامون هنر کودک به ویژه نقاشی کودکان از منظرهای گوناگون پرداخته‌اند.

همانگونه که ذکر شد، درباره موضوع "هنر کودک" نویسندگان و محققان زیادی به شرح و بسط دنیای کودکان از دیدگاه‌های گوناگون پرداخته‌اند. برای مثال "روئین پاکباز" در تعریف "هنر کودکان"، چنین می‌نویسد: "نوعی بیان تجسمی خود انگیخته مربوط به کودکان و نوجوانان (تقریباً از ۵ تا ۱۵ سال) است که با هنر بدوی همانندی دارد. با در نظر گرفتن محدوده هنر بچه‌ها، نوعی کمال احساس و بیان در آن قابل تشخیص است. در سده بیستم، همگام با ارزیابی‌های انگیزه‌های غریزی در فرایند خلاقیت هنری، توجه به کیفیت‌های بارز رنگ و طرح در نقاشی بچه‌ها نیز اهمیت یافته است. (پاکباز، ۱۳۸۳)" همچنین "آنا اولیور فراری" در کتاب "نقاشی کودکان و مفاهیم آن" معتقد است: "کودک به آسانی و بدون هیچ قید و بندی از احساس و برداشت خود سخن می‌گوید و آن را با خطوط و رنگ عرضه می‌دارد. لذا برخی از هنرمندان از این کارکرد، استفاده کردند و دلبسته‌ی آن شدند. از زبان آن‌ها بارها نقل شده است که: هنری که هنرمند آگاه امروزی، آرزوی رسیدن به آن را دارد، هنر کودکان است. هنر کودکان در مقابل هنرهای دیگر یک ویژگی شاخص دارد و آن این است که هنر کودکان هنری است که هیچ تمدن و فرهنگی آن را پزمرده نساخته است. (فراری، ۱۳۷۶)

"جان پیکرینگ"^۱ یکی دیگر از محققان پیرامون هنر و کودک می‌نویسد: "در بحث هنر کودک دو مقوله کاملاً مجزا مطرح است: هنر برای کودک و هنر کودک. آن‌جا که هنرمند بزرگسال با ابزار هنری فعالیتی برای کودکان انجام می‌دهد، هنر در خدمت به کودک قرار می‌گیرد و آن‌جا که کودکان شخصاً ابزار هنر را در اختیار می‌گیرند تا احساس و اندیشه و تجربه‌شان را بیان کنند، قلمرو هنر کودک است. این دو مقوله در عین جدایی و استقلال، تأثیر جدی بر یکدیگر دارند، بطوری که در تحلیل و بررسی هر کدام نقاط مشترکی وجود دارد. کودکی که ابزار هنر را در اختیار می‌گیرد، متأثر از مجموعه عناصر هنری است که پیرامون او را فراگرفته است؛ چه آثاری که توسط بشر پدید آمده است و چه طبیعتی که در آن زیست می‌کند. هنرمندی که از ابزار هنر استفاده می‌کند تا آفرینشی در

---

¹ John Pickering

خدمت کودک داشته باشد، مجموعه توانایی‌ها، نیازها، علایق و انگیزه‌های کودک راهنمای اوست تا سودمندی اثرش کم مایه نباشد. (پیکرینگ، ۱۳۸۶)

۱-۴-۱- مقالات ارائه شده

در ذیل مجموعه‌ای از مقالات ارائه شده در این زمینه بیان می‌گردند:

۱- محمد / عنوان: **تأثیر نقاشی کودکان بر آثار هنرمندان مدرنیسم** - عنوان مجله: کتاب ماه کودک و نوجوان ۱۱۰ آبان ۱۳۹۰- در این مقاله ضمن تحلیل تاثیرات نقاشی‌های کودکان بر هنرمندان مدرنیسم به خصوص پل کلی که از نقاشی‌های کودکان الهام گرفته، به بررسی سطوح خود آگاهی و ناخودآگاهی در نقاشی کودکان و هنرمندان مدرنیسم پرداخته شده است.

۲. صالحی اعظم . علیایی زند شهین . بهرامی هادی / عنوان تحقیق: **رابطه بین نحوه ارتباط اعضای خانواده با ارزنده سازی تصویر آن‌ها در نقاشی کودکان ۴ تا ۶ ساله تهرانی** / عنوان مجله: دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان (اصفهان) شماره ۱۹ و ۲۰ بهار و تابستان ۱۳۸۳ ص ۱۰۸ - ۹۳ . این پژوهش با هدف بررسی رابطه بین نحوه ارتباط اعضای خانواده (والدین کودک) با ارزنده سازی تصویر آن‌ها در نقاشی کودکان صورت گرفته است.

۳. عزیزی . یوسفوند . علیرضا/ عنوان: **بررسی فرم در نقاشی کودکان**، عنوان مجله: رشد آموزش هنر ۳۱- دوره ۱۰ ام شماره ۱ پاییز ۱۳۹۱- در این مقاله به بررسی و شناخت برخی از ویژگی‌های نقاشی کودکان و فرم در ساختار نقاشی کودکان پرداخته شده است.

۴. محمدی صبا . جواد/ عنوان: **نقاشی کودکان و نقش آن در پرورش خلاقیت**. عنوان مجله: رشد آموزش هنر ۳۰ دوره ۹ ام شماره ۴ تابستان ۱۳۹۱-۳۶ در این مقاله سعی بر این بوده است که رابطه موضوع نقاشی و پرورش خلاقیت از زوایای مختلف و برخی کتاب‌های نوشته شده در این مورد بررسی و به نقش مربی، والدین و اجتماع نیز اشاره شود.

فصل دوم

مبانی نظری تحقیق

۲-۱- نقاشی کودک

به گفته‌ی هارلو^۲، بازی وسیله‌ی اصلی سیاحت، خودآگاهی و به گذشته نگریستن کودک است. بازی وسیله‌ی اصلی تکامل فکری و ارتباطی کودک با دنیای بزرگسالان است. رسم و خط خطی کردن و اصولاً هر نوع فعالیت بدوی هنری می‌تواند معرف یکی از اشکال و یکی از مراحل بازی به صورت تکامل یافته‌تر و خلاق‌تر آن باشد. دلیل آن نیز این است که دارای چنان خصیصه‌ی قابل نمایشی است، که امکان بیان ادراک انتزاعی و حالات پیچیده‌ی روحی را فراهم می‌سازد. در این مرحله، کودک به طور ناخودآگاه مسائل و مشکلاتی را که در ارتباط با بزرگسالان برایش به وجود می‌آید مطرح می‌کند و درست با این مفهوم است که بازی و مخصوصاً نقاشی برای او به صورت یک فعالیت اجتماعی در می‌آید. به همین دلیل است که بازی نمایشی و نقاشی به عنوان یک علامت -بیانگر تحول کودک- و سبب و وسیله‌ی تکامل اوست: ادراک، حافظه، تخیلات، خلاقیت و نیز نیرویی عضلانی تحت تأثیر این فعالیت‌های نمایشی قرار می‌گیرد و برای کودک شناسایی امکانات کنترل اعمال او را فراهم می‌سازد. (فراری، ۱۳۷۳: ۹)

نقاشی نیز در تشکیل شخصیت و روان کودک اهمیت بسزائی دارد و نه تنها، به او امکان شناسایی محیط و شرکت خود در آن را فراهم می‌سازد و یا سوالاتی برایش مطرح می‌سازد، بلکه به او امکان می‌دهد تا مسائلی را که به صورت نامنظم از همه طرف برایش مطرح می‌شود، به شکل صورت‌بندی شده منظم کند. به این ترتیب کودک با تجزیه‌ی مسائل مختلف موفق می‌شود شالوده کم و بیش منظم و درستی از آن‌ها ارائه دهد نقاشی کودک را در مراحل که حوادث اطراف را دسته‌بندی و عرضه می‌کند و روند تجدیدی و تکامل یافته‌یی را از زمان خط خطی کردن ساده تا زمانی که خطوط معنی‌دار و بالاخره مبتنی بر قوانین پرسپکتیو و شالوده‌ی منطقی رسم می‌کند، می‌توان چیزی شبیه خواب و رویا معنی کرد.

---

² Harlow

در نتیجه، نقاشی کودکان فقط یک وسیله پرورش خلاقیت و پختگی کودک- و یا شاخص تکامل- نیست و آن را باید به عنوان یک وسیله‌ی تحقق و مبادله با محیط اجتماعی- با دنیای بزرگسالان که در اطراف کودک هستند- و همانند نشانه‌ی حالات عاطفی کودک در نظر گرفت. در نقاشی کودک، خطی که بر تصویر صورت برادر کشیده شده است یا حذف بعضی افراد خانواده، ارزش کم و بیش سنگین برای بعضی از قسمت‌های بدن خود قائل شدن، به کارگیری رنگ، از بین بردن و یا بیش از حد بزرگ جلوه دادن بعضی حوادث همگی حکایت از نشانه‌ها و علائمی می‌کنند که دارای معانی روشن هستند. (فراری، ۱۳۷۳: ۱۰)

به وسیله نقاشی است که انضباط در تفکر، و مهارت عصبی و در دست‌ها ایجاد می‌گردد. موضوع مهم دیگری که در نقاشی می‌تواند مطرح شود آشنا نمودن کودکان با تجربیات گوناگون، محیط‌های مختلف آموزش، استفاده از موقعیت‌ها و مسائل و محیط طبیعی می‌باشد و این امر در قدرت نگرش، تجسم فضایی و ثبت جزئیات منعکس می‌گردد و به طوری که کودکان از هر موقعیتی یک نماد کلی در ذهن خود می‌پروراند. لیکن با نگریستن دقیق به آن تجربه و موقعیت بهتر می‌توانند آن را در نقاشی‌های خود رسم نمایند. (هارفیلد، ۱۳۷۳: ۱۶)

برای پرورش ذوق یک کودک، غیر از وسایل لازم، کارهای ابتکاری نیز ضروری است مثلاً گردش در پارک یا باغ به پرورش ذهن کودک فراوانی می‌کند، کودک را باید عادت داد که قبل از شروع به نقاشی فکر کند و بعد هر چه به نظرش می‌رسد، بکشد. کودک باید با قلم موی پهن و یا باریک اشکال و خطوطی مختلف را در تخیلات و تصوراتش وجود دارد، ترسیم کند. بایستی او را تشویق نمود و اعتمادش را جلب کرد تا دریابد که هر چه می‌کشد زیبا و جالب است زیرا خلاقیت نیز مانند سایر قابلیت‌های انسان از تمرین و ممارست مایه می‌گیرد. و آن چه ما نیز می‌خواهیم در کودک پرورش دهیم قدرت ابداع و خلاقیت می‌باشد نه بلوغ زودرس در تربیت هنری. باید قبل از هر چیز به فکر پرورش غریزه زیبایی‌شناسی باشیم و در تربیت هنرمند اولین قدم به سوی هدف، خوب نگریستن،